

Mészöly Ágnes

Rókabérc, haláltúra

prae.hu

Budapest, 2018

Makai Máté

HOMMAGE À CHRISTIE

Mészöly Ágnes közel két tucat, többségében gyerek- és mesekönyve után az idei könyvhétre egy felnőtteknek szóló krimivel jelentkezett. A történet gerincét egy egykori gimnáziumi osztálytársakból álló, összetartó baráti társaság éves találkozásán bekövetkező haláleset adja. A *Rókabérc, haláltúra* azt meséli el, miként igyekeznek a különböző életutakat bejárt szereplők a saját előtörténetük függvényében felderíteni a történeteket. A műfaj egy tradicionális formájához nyúlt tehát a szerző, legalábbis abban az értelemben, hogy regénye vállaltan Agatha Christie-hommage-ként íródott, annak több tartalmi „követelményének” is eleget téve. Tehát a társadalomban különböző rangot, pozíciót betöltő szereplőknek a külvilágtól való karanténszerű elkülönülése katalizátora, egyben előfeltétele a gyilkos történetnek Mészölynél, akár csak Christie-nél. Ám míg az angol szerző könyveiben mindez a legtöbb esetben sallangmentesen megírt Poirot-krimiként működik, Mészölynél a társadalmi különbségekre vetül nagyobb figyelem, ő ugyanis Christie-nél valamivel többet szeretne elmondani karaktereiről. Nehéz is valójában eldönteni, vajon a gyilkosság körülményeinek megírása szolgál-e a korrajz apropójaként, vagy inkább fordítva.

A szereplők lelkivilágának feltárása és aspektusaik bemutatása az angol krimiszerzőnél minden esetben kulcsfontosságú, ezek megismérése ugyanis szükségszerű az indítékok, lehetőségek, szociális hálók

felderítésekor. Agatha Christie hősei jellemzően arisztokraták, magas rangú tisztek, bürokraták, művészek, orvosok és a legtöbb esetben értelmiségiek – olyan figurák, akik között, brit arisztokrata család sarjaként, az író maga is eltöltötte az életét. Mészölynél ennél jóval szélesebb a merítés, ebből következően pedig a nézőpontok is sokszínűbbek, mert bár a rókabérci, úgynevezett Viszockij-túrán végigvonuló csapat tagjai egyazon gimnáziumi osztályba jártak egykor, életeseményeik különböző területekre sodorták őket. Van, akiből alkalmi segédmunkás lett, de van köztük menő, cégbirodalmat kiépítő, politikai karrierrel kacérkodó nagyvállalkozó, orvos és ügyész, csúcsinformatikus, testnevelőtanár, egyben amerikaifoci-edző, háztartásbeli, szingli karrierista, iskolaigazgató, megcsalt feleség, özvegy, de színházrendező és a közösségből elmenekült, meleg erdész is.

Hogy Mészöly nagyobb hangsúlyt fektet figuráinak társadalmi különbségeire, valamint előmenetelük történetére, azt a könyvben nekik szánt bemutatkozási lehetőségek bősége mutatja. A *Rókabérc*, *haláltúra* minden egyes szereplője egy-egy fejezet elbeszélője, és ők egyszersmind a történet időbeli előrehaladásának fenntartói is. A nézőpontok sokfélesége azonban nem válik az elbeszélői technika koherens építőelemévé, ugyanis az ebből fakadó valóságtorzulások, értelemdeficitek nem foglalkoztatják a szöveget. Bár felvethető lenne, hogy zsáner-/lektűr-szövegnél ez elfogadható-e, megítélésem szerint ez nem elegendő érv, tekintve, hogy számos olyan, jellemzően nem szépirodalmi szöveget lehetne említeni, amelyek konstruktív, értelemalkotó elbeszéléstechnikákkal élnek. A cselekmény az egyes szereplők szemszögéből megismert szeletekből, lineárisan épül fel, és az aktuális narrátor párbeszédeinek idézése mellett – amelyek kénytelenek újra meg újra pusztán a cselekmény jelenének egy-egy részletére koncentrálni, szükségszerűen elhallgatva, illetve elhallgattatva másokat – a karakterek közötti viszonyrendszer és a szereplők lelkiállapota is feltárul a fejezetekből.

Ez a módszer egyszerre bravúros, ám egyben súlyosan problematikus is, és komolyan megkérdőjelezheti az elbeszélés hitelességét. Annak szándéka ugyanis, hogy a szerző minden szereplője előtt megnyissa a teret, elvi úton meg szembe azon törekvéssel, hogy bizonyos szereplőknek el kell hallgatniuk valamit. Egy őszinte, egyes szám első személyű narráció ugyanis nem hallgathat semmiről sem. Sőt, merőben valószerűtlennek tűnhet az, hogy az ifjúkori barátját frissen meggyilkolt szereplő intim, belső monológokból is építkező nézőpontja „takarás-

ban” képes tartani tettének lelki következményeit, akár a sokkot, akár bizarr módon a siker érzetét. A harmadik fejezet végére bekövetkező halálesetig mindössze három szereplő „szólt meg”, és hamar feltűnhet az olvasónak, hogy a gyilkosság elkövetőjének fejezete, illetve a lehetséges gyilkosok száma aligha korlátozódhat erre a három „beszélőre”. Máskülönben saját műfajiságával menne szembe a kötet már a szöveg elején. Különösen jogosnak tűnik ez a sejtés úgy, hogy ebből a három szakaszból egy az áldozaté, egy pedig az ügyésznőé, aki várhatóan, afféle alkalmi Poirot-ként vagy Miss Marple-ként, önkéntes alapon vezeti majd az eset felgöngyölítését.

A cselekmény mindenesetre a választott szerkezet keretei között, zökkenőmentesen halad a végkifejlet felé, ám a gyilkos leleplezésének pillanatában felmerülhet az olvasóban, hogy a tettes fejezetének olvasásakor valójában szerzői elhallgatások áldozatává vált – mintha csak az író és a gyilkos összedolgoznának, ám ez véleményem szerint nem szerzői fogás, hanem szerkezeti hiátus, logikai probléma. Ez ugyan nem hagy maga után az olvasás egészére kiható, rossz szájját, viszont felfedi a szerző által választott szerkesztési taktika beépített, elkerülhetetlen hibáit. A gyilkost – akinek kilétére természetesen csak az utolsó fejezetben derül fény – olyan elbeszélői furfang beszélteti, mely különös módon elhallgatással él, de utólag újraolvasva az általa narrált részleteket, úgy tűnik, a későbbiekre vonatkozó sejtetéseket aligha rejt ez a részlet. Ezzel a szerző nem átveri, hanem félrevezeti olvasóját, hacsak nem tekintjük az elkövető küldetéstudatát, vallásos, sőt pszichopátiás egotripjét olyan vallomásos módon eredetinek, egyenesnek és átgondoltnak, amelyben valójában nem a gyilkosság ténye, hanem a neki jutott elbeszélői részletben kifejtett karakter önazonossága a kérdés. Más szóval, azért nem tesz megjegyzést az általa már elkövetett gyilkosságra, mert az számára természetes, már-már hétköznapi esemény, másrészt pedig a terve része, míg annak elkövetése a személyiségének a lényegéhez tartozik, a történeteket így nem traumaként éli meg. Azaz nem azért nem reflektál a gyilkosságra, mert önmaga előtt is tagadná bűnösségét, hanem amiatt, mert küldetéstudatának pusztán csak egy lépése a gyilkos terv végrehajtása. Ez a felvetés mindenesetre a struktúra átgondoltságát kérdőjelezi meg, és ezért úgy tűnik, hogy a szerző, szerkezeti megfontolásokból, elsunnyogta ezt a narrációs problémát.

A szerkezet, mely kérdésessé teszi egy ilyenfajta történet elbeszélhetőségét, természetesen ígéretes mutatóvannak tűnik a regény kezdetén. A világirodalomban számos példa mutatja (Bret Easton Ellistől

Akutagawa Rjúnoszukéig), mennyi elbeszélői és értelmezési energia kapacitálható egy különböző nézőpontokból elmesélt eseménybe, de elsősorban akkor, amikor a narráció módja szoros kapcsolatba lép, definitív viszonyt hoz létre az elmeséltekkel. Mészöly Ágnes könyvében az, hogy mindegyik szereplő „szóhoz jut”, pusztán demokratikus alapelv, de a szerző nem igazán strukturálja a történeésekről kialakuló képet. Ettől függetlenül a fejezetek figurákhoz kötése üdítő lazítása a szövegnek, különösen amiatt, hogy Mészöly jól ráérez a különböző preferenciákkal, végzettséggel, állással és világgéppel rendelkező szereplők nyelvezetére. A nagyvállalkozó Tibor siker-elbeszélése, Attis macsó stílusa, Dia misztikus-okkult világgépe, Vica kiszolgáltatottsága, Ricse hip-hop lazasága, Pisti extrém módon realista szemlélete vagy Gota és Zsófi profizmusai jól elkülöníthető regisztereket eredményeznek. A fejezetek ettől függetlenül teljesen egyenrangúak, és alávetik magukat a történet narratívájának. A látszólagos egyenlenségek elsősorban a karakterek erősségét követik: szükségszerűen karakánabb a nyomozást lefolytató Gota, mint a háttérben sopánkodó Dia és Ila, de megint más a dühöngő tornatanár, Attis. És bár nyelvi-stilisztikai elemek jelzik a narrátorok kilétét, az egyes részek problémamentesen simulnak a regény egészébe, ami a gyilkosi elbeszélés – már említett – lefojtásával és esetleges logikai hiányosságával világosan alkot egészet. Ilyen módon a kötet afféle leszerkesztett, kisimított dimenzióként tétéleződik. Kérdéses persze, hogy a szerkezetbe csatornázott többletenergiák jogosan írják-e felül a szöveg egyéb aspektusait.

Ami kiváltképp fontos egy ilyen műfajú szöveg esetében – különösen olyan történet kapcsán, amelyben a potenciális gyilkosok eleve adottak, és az olvasónak kapásból a rendelkezésére áll tizenhárom gyanúsított –, az a feszültség fokozása, valamint a gyanú környezetének túlírása, egyszóval a késleltetés. Értve ezalatt azt, hogy a regény közel 300 oldalának egyik megkerülhetetlen alkotói módszere az lehet, ha az író minél több szereplőjét keveri gyanúba, és minél több zavaró körülményt, elterelő mellékszálát ír a karakterei köré, hogy az utolsó pillanatig képes legyen bizonytalanságban tartani az olvasót a gyilkos kilétét illetően. Ez Mészölynek jól sikerül, a gyilkosság körülményeit pedig egy múltbeli traumatikus esemény feldolgozatlanságával hozza kapcsolatba. Doki, Ricse, Tibor és Doki húga, Kata a gimnázium utáni években Franciaországban élték lázadó éveiket, aminek Kata rejtélyes halála vetett véget. Doki és Ricse (aki Kata akkori szerelme volt) szinte belerokkant az esetben, és történetük „maig” tartogat rejtélyes,

sőt kínos részleteket. Bár a kezdetektől fogva ismert és használható epizódnak tűnik ez, a szerző hatékonyan aknázza ki a sebek feltépésében rejlő lehetőségeket. Ennek feloldása és váratlan kifejelete a szöveg izgalmas, jó megoldásai közé tartozik.

Műfaji prózáról lévén szó, a legfontosabb kérdés mindig a gyilkos személyének kiléte. Mészöly Ágnes alapvetően jól építette fel a gyanú többszörösen rétegzett köreit, számos műfaji platformon szerencsés módon klisék nélkül mozog. És végső soron hihető és hiteles indítékot tálal a bűnös leleplezésekor, ami a kisebb egyenetlenségeket és a teljes logikai szigort megúszó szerkesztésmódot, ha nem is írja felül, de valamelyest feledteti, és olvastatni tudja a regényt. A végkifejlet tárgyalásakor Agatha Christie-től ismerős banalitással, ebből kifolyólag az hommage-nak teret engedve, a szerző szerethető módon engedi át az ügyész, Gota kezébe annak lehetőségét, hogy a kor zsenije, azaz a szuperprogramozó Pisti segítségével felvázolja a tragikus körülményeket. Az utolsó fejezetek izgalmait a zsáner ígéreteinek megfelelően épülnek fel, és beváltják a szórakoztató műfajjal szemben támasztott elvárásokat.

Mészöly Ágnes szövege így összességében egy rutinos szerző korrekt munkája, amelyen érződik, hogy az író – szemben az angolszász vagy skandináv műfaji szerzők javával – nem a történet felépítésére és szerkesztési szigorára tesz fel mindent. Azonban nem vitatható el legfőbb érdeme, hogy a bár helyenként nem sallangmentesen, itt-ott terjedősen építkező szöveg mégis képes magához láncolni olvasóját az utolsó oldalakig.